

»Smoke gets in our eyes«

Läkartidningens sista sidor, »Inlägg utifrån«, är ett forum för pennor som kan ge ett utifrånsperspektiv på hälso- och sjukvården. Avdelningen reserveras alltså för skribenter andra än läkare.

Den erotiskt mest laddade film-scen jag sett finns i »To have and have not«. Det var tidernas film. Huvudrollerna gjordes av Humphrey Bogart och Lauren Bacall. Hoagy Carmichael skötte själv musiken. Filmen var gjord på en novell av Hemingway och regisserad av Howard Hawks.

I filmens början står Bogart, med en

öppnar Lauren Bacall asken, tar fram en tändsticka, tänder långsamt cigaretten och drar ett långt bloss. Så skjuter hon ihop asken och kastar den tillbaka till Bogart, som fångar den. Hela tiden har de blickarna i varandras ögon.

Hon säger: »Thanks.«

Och så går hon.

Scenen vibrerar av den mest subtila erotik jag sett på bio. De två behöver

inte klä av varandra, inte ens röra varandra. De står på var sin sida av skrivbordet. Det enda som binder dem samman är blickarna – och cigaretten.

Den afton jag såg filmen var den första och enda gången i mitt liv jag känt lockelse till cigaretten.

Cigaretten var länge ett givet attribut i filmerna, inte bara de amerikanska. På senare tid fungerar röken inte

längre lika förföriskt. I den första filmen om James Bond, 1962, sitter han i inledningsscenen på en spelklubb, och röker, med den dam han strax ska förföra. I en av de senaste filmerna, »Tomorrow

never dies«, stöter han på en man som röker – förmodligen en osympatisk typ. Bond går fram till honom, säger: »Filthy habit!«, och slår ned honom. Sederna har alltså civiliserats, även på bio.

På Dagens Nyheter, där jag arbetade som ledarskribent i 35 år, rökte väl åtminstone varannan medarbetare när jag började på tidningen. Nästan alla rum var dekorerade med rymliga askfat. En lite tankspridd kollega brukade knacka

Om rökaren, i ett sällskap som ogillar rök, tänder sin cigarett, så tvingar han alla andra att mot sin vilja inandas hans rök. Problemet med rökningen, från denna synpunkt, är att rökarna sätter fel ända av cigaretten i munnen.

annan man, i ett rum, bakom ett skrivbord. Plötsligt öppnas dörren. Lauren Bacall står i dörröppningen. Hon ser Bogart i ögonen. Han möter hennes blick. Hon tar fram ett cigarettpaket, tar långsamt upp en cigarett, och säger: »Anybody got a match?«

Utan att ta blicken från henne trevar Bogart efter en tändsticksask på skrivbordet, får tag i den och kastar den till henne. Utan att ta blicken från honom

Veckans skribent

Nils-Eric Sandberg

Nils-Eric Sandberg, mångårig ledarskribent på Dagens Nyheter, tillika krönikör under täcknamnen Sander och Sandeman, är idag frilansskribent, föredragshållare och författare.

ur pipan i någon papperskorg, vilket ibland ledde till lokal eldsvåda.

Jag försökte vänja de rökande kollegerna av med ovanan att gå in även i mitt rum med en rykande cigarrett i handen. Så jag gick med i NTS, dvs Nationalföreningen för upplysning om tobakens skadeverkningar (det kortaste namn upphovsmännen kunde hitta på). Och därifrån köpte jag ett stort plakat, ca 1 x 1,5 meter, med texten

STOPP!
SLUTA
RÖKA

Den hängde jag upp på väggen.

Det hjälpte. Tills en dag vår tecknare, den geniale Martin Lamm, själv kedjerökare, gick in på mitt rum, en stund när jag var ute.

Under plakatets:

STOPP!
SLUTA
RÖKA

skrev Martin:

BÖCKLING.

Han hette alltså Lamm. Han kedjerökte. Och han älskade musik. Så jag gav honom varje år i födelsedagspresent en rökt färfiol.

Rökning kan leda till cancer, särskilt i lungorna. Röken från cigaretter innehåller ett femtiotal cancerogena ämnen. Och det är inte bra för hälsan.

År 1963 publicerade Surgeon General i USA en rapport som hette »Smoking and health«. Den redogjorde för en lång rad vetenskapliga rapporter som grundligt och utförligt visade att rökning var (och är) en hälsofara. Cigarettrökningen är associerad med en rad fall av cancer.

Den rimliga slutsatsen var att cigaretter borde få köpas endast på apotek, mot recept.

Det blev ett liv. Tobaksindustrin mobiliserade alla medicinskt skolade som fanns att köpa för att få motargument.

Med tiden fick kritiken mot rökningen effekt. Den kom först i USA, som var rökningens förlovade land. I detta låg ingen paradox. Ty: Cigarettribruket hade startat i USA – hjälpt av främst den reklam som filmindustrin ställde upp med. Filmhjältarna hade nästan alltid en cigarrett i munnen. John Wayne rökte och sköt i ett femtiotal filmer tills alla låg döda, till slut även han själv med en halv lunga. Humphrey Bogart, den kanske styvaste skådespelaren i det tuffa gardet, kedjerökte i alla filmer, och fortsatte sedan kameran slutat gå. Hustrun Lauren Bacall har i en bitter bok beskrivit hans sista tid i strupcancer. Det är, särskilt för den

som beundrade Bogart, ingen rolig läsning.

Kedjerökningen började i USA. Därmed kom cancereffekten först i USA. Och därmed kommer de hårda restriktionerna mot rökning först i USA. I New York är alla restauranger rökfria. På många ställen finns rökförbud också i barena.

Sverige har inte lika många lungcancerfall, och därmed inte lika stränga rökförbud – ännu. På en genomsnittlig restaurang i Stockholm tycks bortåt hälften av gästerna röka. Kanske är det så att många gourmeter inte kan njuta av smaken av en rökt lax om de inte får avsluta den med att förstärka rökningen.

Vi som vill gå på krogen utan att få i oss femtio karcinogena ämnen får väl vänta tills lung- och strupcancerfrekvensen nått den nivå där den utlöser rökförbud. Då, antligen, är det dags att beställa bord.

År 1963 kom alltså den amerikanska rapporten »Smoking and health«. Om jag minns rätt kom 1983 den brittiska uppföljaren, med den mer korrekta titeln »Smoking or health«. Under tiden mellan de två rapporterna hade medicinsk forskning genererat 30 000 nya studier av rökningens samband med ohälsa.

»Sjukvården nonchalerar rökningens risker«. Detta är rubriken på en artikel som docent Hans Gilljam vid Karolinska institutet skrev på DN Debatt den 10 augusti. Tobaken svarar för 8–10 procent av den totala sjukdomsördan i Sverige. Men undervisning om tobak på KIs läkarlinje tar 0,2 promille av utbildningstiden i anspråk.

Att minska rökningen är, enligt Hans Gilljam, extremt kostnadseffektivt jämfört med att rädda patienter från högt blodtryck, etc.

Om blivande mödrar röker under graviditeten ökar risken för missfall, missbildningar, låg födelsevikt och plötslig spädbarnsdöd. Mot detta måste givetvis sättas det välbehag som rökningen ger den blivande mamman.

Men de politiker som styr över sjukvården verkar ointresserade. Jag tror att de också är okunniga. Kombinationen är inte bra.

Rökarna kan invända att de betalar sina kostnader. Staten tar ju skatt på cigaretterna.

Men: Enligt Gilljam svarar tobaken för 8–10 procent av de totala vårdkostnaderna. Det motsvarar bortåt 20–22 miljarder kronor. Och tobaksskatten ger 8,7 miljarder kronor – alltså bara 40 procent av kostnaderna.

Antag att skatten höjs så mycket att rökarna betalar sina egna vårdkostnader. Då är det ekonomiskt rätt att röka. Men om vi vidgar kostnadsbegreppet ingår också det obehag rökarna vållar andra.

Här finns en viktig skillnad mellan rök och alkohol. Den som gillar alkohol kan ta en sup i en krets av nykterister. De ogillar hans sup, av principiella skäl. Men: Hans sup påverkar inte deras nykterhet.

Om rökaren, däremot, i ett sällskap som ogillar rök, tänder sin cigarrett, så tvingar han alla andra att mot sin vilja inandas hans rök.

Problemet med rökningen, från denna synpunkt, är att rökarna sätter fel ända av cigaretten i munnen.

ILLUSTRATION: HELENA LUNDING

Nils-Eric Sandberg